

Wstęp

Oddajemy w Państwa ręce kolejny tom Interdyscyplinarnych Kontekstów Pedagogiki Specjalnej, którego rozważania przechodzą płynnie od wspierania rozwoju człowieka z niepełnosprawnością w okresie szkolnym poprzez wczesną aż do później dorosłości. Ten układ wydaje się być uzasadniony, biorąc pod uwagę fakt, że na każdym etapie rozwojowym, a w okresie dorastania w szczególności, szkoła jest miejscem, w którym na podstawie własnych refleksji i opinii znaczących osób z otoczenia człowiek próbuje określić siebie samego. Jest to ważne miejsce, gdzie zdobywa informacje, które w znacznym stopniu pozwalają mu na ocenę własnych umiejętności intelektualnych, społecznych i predyspozycji zawodowych decydujących o dalszym kształceniu i samodoskonaleniu¹. Tom ten rozpoczyna tekst Adama Mikruta, który jest kontynuacją rozpoczętych we wcześniejszym numerze rozważań dotyczących zapisów Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, którą Polska ratyfikowała w 2012 r. w kontekście zobowiązania zapewnienia wszystkim osobom z niepełnosprawnością dostępu do „racjonalnego usprawniania”. Autor kontynuuje skazywanie „w obszarze prawa oświatowego i jego praktycznej

¹ Furmańska E., *Samoocena i samoakceptacja we wczesnej adolescencji*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 1.

egzemplifikacji”² wsparcia kierowanego do uczniów ze SPE. Jak sam wskazuje, w „efekcie odnajduje w analizowanym obszarze wiele rozwiązań zgodnych z duchem «racjonalnego usprawnienia»”. Pewną kontynuacją analizy systemu kształcenia dzieci z niepełnosprawnością jest tekst Nava Bar z Izraela. Odnajdujemy tu opis procesów pracy realizowanych równolegle w przedszkolach w Izraelu. Pierwszy proces jest skierowany do uczniów ze specjalnymi potrzebami w przedszkolu ogólnodostępnym w kontekście wczesnego wspomagania rozwoju. Drugi zaś to praca z dzieckiem, której celem jest zapobieganie skierowania go do szkolnictwa specjalnego. Procesy te odzwierciedlają zmianę w prawie oświatowym i w praktyce edukacyjnej w systemie edukacji w Izraelu, które ukierunkowane zostały na wsparcie dziecka ze SPE i włączenie do przedszkoli ogólnodostępnych (w głównym nurcie edukacji). Mama nadzieję, że dla Czytelnika tekst ten będzie okazją do porównania systemów edukacji specjalnej i włączającej w Polsce i w Izraelu. Tę część numeru zamyka tekst Izabeli Kaiser dotyczący opinii rodziców uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i umiarkowanym na temat form i znaczenia wykorzystania czasu wolnego przez ich dzieci. Mam nadzieję, że zaprezentowane tu wyniki badań skłonią do refleksji tak nauczycieli, jak i rodziców i terapeutów, którzy czasami zapominają, że życie dziecka z niepełnosprawnością nie składa się tylko ze „szkoły i terapii”.

Druga część rozważań teoretycznych i badawczych skierowana jest ku osobie dorosłej. Pierwsze trzy teksty dotyczą sytuacji rodzicielskiej w kontekście wychowywania dziecka z niepełnosprawnością. W pewnym sensie można stwierdzić, że rodzina wychowująca dziecko z niepełnosprawnością wykazuje zadania typowe dla wszystkich rodzin, z drugiej zaś można wskazać na jej pewną specyfikę polegającą na tym, że permanentnie możemy mówić tu o istnieniu sytuacji stresu i kryzysu, z którym się zmierza. Jej typowość odnosi się do mechanizmów, które ją kształtują i wywierają na nią wpływ,

² Wszystkie cytaty we Wstępie pochodzą z abstraktów przygotowanych przez poszczególnych autorów.

oraz zadań, jakie w istocie ma do wykonania. Owe zadania nie różnią się w priorytetach od tych stojących przed każdą rodziną. Jednak to, co wynika z odmienności sytuacji rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym, rozpatrywanym w tych samych kontekstach, czyli w podejściu systemowym i przywiązaniowym, pozwala wskazać na sformułowanie pewnych założeń w obszarze priorytetów. Należy wskazać, że niepełnosprawność dziecka powoduje zmiany w życiu rodziny. Przekształca istniejące wzorce jej funkcjonowania i może stać się przyczyną nasilenia napięć i konfliktów pomiędzy jej członkami. Konieczna wydaje się zatem silna mobilizacja wewnętrznych zdolności adaptacyjnych rodziny polegająca m.in. na przekształceniu wzorów zachowań poszczególnych jej członków, zmianach w hierarchii wartości lub pozycji zajmowanych w rodzinie, a wszystko to celem skutecznej adaptacji do zaistniałej zmiany³. Diana Aksamit w swoim tekście prezentuje „autorelacje matek wychowujących dorosłe dzieci z głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej, które są dokumentacją macierzyństwa, które odbiega od powszechnie przyjętego wzorca roli matki oraz roli kobiety”. Karolina Kaliszewska proponuje teoretyczną analizę procesu adaptacji do roli rodzica dziecka z zespołem Downa. Wskazuje w odniesieniu do literatury tematu jak trudny, wieloetapowy i stresogenny zarówno dla matki, jak i dla ojca jest to proces.

Zupełnie inne spojrzenie na rodzicielstwo prezentuje tekst Aleksandry Mach, w którym Autorka przybliżyła studium przypadku dotyczącego wczesnego macierzyństwa i dorastania kobiety z niepełnosprawnością intelektualną studium.

Kolejnym obszarem rozważań jest dorosłość i starość osób z niepełnosprawnościami. Tę część otwiera tekst Iwony Chrzanowskiej, w którym podjęła „próbę analizy wybranych zagadnień dotyczących problematyki gerontologii w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością. Kontekstem analiz jest obserwowana w Polsce i na świecie, zwłaszcza w krajach Europy, tendencji starzenia się spo-

³ Zob. B. Jachimczak, *Dydaktyczne i pozadydaktyczne uwarunkowania efektów nauczania indywidualnego dzieci przewlekle chorych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s. 60-61.

leczeństw. Wybrane obszary refleksji łączą się z przekonaniem o konieczności badań naukowych, które mogłyby wypełnić lukę w obszarze dotąd prowadzonych badań nad zagadnieniem szeroko rozumianej sytuacji życiowej osób z niepełnosprawnością w wieku senioralnym w dorobku polskiej pedagogiki specjalnej”. Kolejne pojawiające się tu teksty są wskazaniem na to, że dorosłość znacznie częściej pojawia się w badaniach pedagogiki specjalnej niż starość. Iwona Myśliwczyk przedstawia „wyniki badań pochodzących z analizy narracji pracowników domu opieki społecznej. Jak sama pisze badania te odsłoniły «subiektywną prawdę» na temat dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną. Analiza narracji ukazała działania personelu, które mogą wspierać, inicjować i kreować życie dorosłych osób w instytucji bądź też upośledzać ich funkcjonowanie na tyle, że stają się bierne, wycofane i wyizolowane”. Anna Gutowska podjęła problem ukazania zjawiska doświadczania inności przez dorosłe osoby z niepełnosprawnością intelektualną. W wyniku badań jakościowych zaprezentowała wyodrębnione kategorie inności w oparciu o wywiady z 14 osobami dorosłymi z niepełnosprawnością intelektualną, uczestnikami Środowiskowego Domu Samopomocy oraz ich opiekunami (rodzice i pracownicy ŚDS). Tekst Beaty Tylewskiej-Nowak odnosi się natomiast do planów życiowych i marzeń mieszkańców domów pomocy społecznej dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Kolejne dwa teksty są przykładami praktyki terapeutycznej skierowanej do osób dorosłych. Pierwszy z nich – tekst Magdaleny Hinc-Wirkus – to opis przypadku zastosowania „treningu orientacji i zarządzania czasem” w toku czynności dnia codziennego z osobą z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. Drugi zaś – tekst Teresy Wejner – przedstawia problem dysleksji oraz jej związku z pojawianiem się zaburzeń depresyjnych u młodego mężczyzny ze wskazaniem roli terapii pedagogicznej.

Całość rozważań na temat dorosłości osoby z niepełnosprawnością, jej możliwości i ograniczeń, zamyka tekst Ireny Ramik-Mażewskiej wskazujący na pracę jako źródło emancypacji.

Dziękując Autorom za ich zaangażowanie badawcze oraz udział w upowszechnianiu wyników badań i analiz teoretycznych, pozostaję z nadzieją, że ich praca stanie się dla Państwa inspiracją do dalszych poszukiwań w zakresie badań nad dorosłością i starością osób z niepełnosprawnością. Jednocześnie gorąco zachęcam wszystkich Czytelników do dzielenia się swoimi osiągnięciami badawczymi w naszym czasopiśmie.

dr hab. prof. UAM Beata Jachimczak
Redaktor Tomu